

УДК 343.343.3+916(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.81>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ, ГРУЗІЇ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ

Артемів В.Ю.,

*доктор педагогічних, кандидат юридичних наук,
професор, академік Академії вищої школи України*

ORCID:0000-0002-5290-4496

e-mail:vuk_karadzic@ukr.net

Артемів В.Ю. Порівняльний аналіз кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки в Україні, Грузії та Республіки Польщі.

Вказується, в умовах розвинутого громадянського світового співтовариства, особливо на теренах сучасної Європи, останнім часом саме питання кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки та різного роду юридично значущі дії в контексті забезпечення воєнної безпеки стають невід'ємною частиною життя кожної людини. Особливо актуальним це безумовно стає в контексті неспровокованої агресії РФ проти нашої держави. Питання кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки виявляється в об'ємності впровадження різного роду військових аспектів в різні сфери життєдіяльності суспільства. Однак, в умовах російської навали актуальності набуває не просто вдосконалення діючих законодавчих вимог, але й принципове уточнення специфічних тлумачень і визначень кримінально-правової охорони воєнної безпеки країн, які ще нещодавно – в минулому столітті входили до сфери інтересів Москви.

У статті розглянуто особливості організації кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки в Грузії та Республіки Польщі в контексті їх порівняння з Україною.

Аналіз Кримінальних кодексів України, Грузії та Республіки Польщі засвідчив, що місце військових кримінальних правопорушень в системі кримінальних законів у цих країнах визначається по-різному.

Відтак, кримінально-правові норми щодо забезпечення воєнної безпеки містяться у законодавстві всіх перелічених країн, але в повній мірі та належній ступені найкращим чином кодифіковані лише в Республіки Польщі.

Встановлено, що законодавство України регламентує окремі аспекти забезпечення воєнної безпеки в нашій державі в умовах правового режиму воєнного стану.

Звертається увага на те, що вітчизняній правовій науці необхідно теоретико-правове осмислення сучасного стану правовідносин у військо-

вій сфері, а також потрібна систематизація існуючих підходів до понятійно-категоріального апарату військових кримінальних правопорушень.

Ключові слова: воєнна безпека, військові кримінальні правопорушення, кримінально-правове забезпечення воєнної безпеки, кримінальне законодавство зарубіжних держав; порівняльне кримінальне право.

Artemov V.Yu. Comparative analysis of criminal law enforcement of military security in Ukraine, Georgia and the Republic of Poland.

It is indicated that, in the conditions of the developed civil world community, especially in the territory of modern Europe, recently the issue of criminal-legal provision of military security and various kinds of legally significant actions in the context of provision of military security have become an integral part of every person's life. This definitely becomes especially relevant in the context of the unprovoked aggression of the Russian Federation against our country. The issue of criminal law enforcement of life activity is manifested in the scope of implementation of various military aspects in various spheres of safety of life activity of society. However, in the conditions of the Russian onslaught, the urgency is not just to improve the current legislative requirements, but also to fundamentally clarify the specific interpretations and definitions of the criminal law protection of the country's military security, which were part of Moscow's interests a long time ago - in the last century.

The article highlights the peculiarities of the organization of criminal and legal provision of military security in Georgia and the Republic of Poland in the context of their comparison with Ukraine.

The analysis of the Criminal Codes of Ukraine, Georgia and the Republic of Poland proved that the place of military criminal offenses in the system of criminal laws in these countries is different.

Therefore, the criminal law norms regarding

the provision of military security are contained in the legislation of all the listed countries, but they are fully and adequately codified in the best way only in the Republic of Poland.

It has been established that the legislation of Ukraine regulates certain aspects of ensuring military security in our country under the conditions of the legal regime of martial law.

Attention is drawn to the fact that domestic legal science needs a theoretical and legal understanding of the current state of legal relations in the military sphere, as well as a systematization of existing approaches to the conceptual and categorical apparatus of military criminal offenses.

Key words: military security, military criminal offenses, criminal law enforcement of military security, criminal legislation of foreign states; comparative criminal law.

Постановка проблеми. В умовах розвинутого громадянського світового співтовариства, особливо на теренах сучасної Європи, останнім часом саме питання кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки та різного роду юридично значущі дії в контексті забезпечення воєнної безпеки стають невід'ємною частиною життя кожної людини. Особливо актуальним це безумовно стає в контексті неспровокованої агресії РФ проти нашої держави.

Питання кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки виявляється в об'ємності впровадження різного роду військових аспектів в різні сфери життєдіяльності суспільства. Однак, в умовах російської навали актуальності набуває не просто вдосконалення діючих законодавчих вимог, але й принципове уточнення специфічних тлумачень і визначень кримінально-правової охорони воєнної безпеки країн, які ще нещодавно – в минулому столітті входили до сфери інтересів Москви.

Динамічність розвитку кримінально-правової охорони воєнної безпеки в таких країнах як Грузія та Республіка Польща вбачається актуальними, оскільки подібні досягнення юридичної науки, порівняльного кримінального права та техніки кодифікації законодавчих актів, а саме – Кримінальних кодексів зазначених країн, дозволять Україні досягти суттєвих результатів у інформаційно-пропагандистському протистоянні з РФ [1].

Стан опрацювання проблеми кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки. В Україні проводяться дослідження щодо упорядкування суспільних відносин в сфері військового права та воєнної безпеки. Ключовими для широкого розуміння розвитку цих понять стали дослідження В.О. Паліводи [2, 3], О.В. Литвиненка, Г.М. Перепелиці [4], Ю.П. Анісімова, В.І. Дзюби [5], Р.П. Лаврьонова [8] та багатьох

ін. Проте ґрунтовних досліджень, присвячених належному науковому та юридичному вивченню особливостей кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки в таких країнах як Грузія та Республіка Польща ще й досі не було.

Метою статті є особливості організації кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки в Грузії та Республіки Польщі в контексті їх порівняння з Україною.

Виклад основного матеріалу. Міжтранснаціональна злочинна діяльність в сучасних умовах накладається на збройний конфлікт, спровокований РФ, розвивається стрімкими темпами, що виявляється в істотній зміні способів здійснення протиправних дій у умовах правового режиму воєнного стану.

Збройні конфлікти не лише посилюють спроможності іноземних мілітарних, парамілітарних структур та спецслужб, але й формують абсолютно нові правовідносини, в яких військова служба все частіше стає предметом злочинного діяння. В даному контексті принципового значення набуває сама належність та наявність необхідних кримінально-правових підходів до правовідносин у військовій сфері, що дозволило б у повній мірі оцінити протиправні діяння, що здійснюються в указаній площині.

Сучасна правова література містить різноманіття досліджень, присвячених проблемам забезпечення воєнної безпеки, однак кримінально-правова направленість даних робіт більшістю пов'язана з аналізом окремих злочинних дій. Наприклад, прискіплива увага науковців приділяється злочинам проти встановленого порядку несення військової служби [5].

Зазначена тематика, безумовно, має вкрай важливе значення в рамках наукових розвідок українських правників науки, однак нам доцільним вбачається комплексно проаналізувати існуючий стан кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки в провідних країнах світу [6]. Адже, на сьогодні вітчизняна правова система через активні бойові дії дещо спрощено сприймає ідею «військовізації» [7] не як щось матеріальне, а в якості іншого об'єкта, який незалежно від його фізичної фіксації має конкретне значення в рамках конкретних правовідносин.

В першу чергу відзначимо, що в межах заявленої проблематики принципового значення набуває те, що в Україні військовими протиправними посяганнями визнаються кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, які вчиняються військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження ними зборів.

Низка військових кримінальних правопорушень характеризується такими ознаками, як

вчинення діяння в умовах воєнного стану, в бойовій обстановці, під час бою, в районі бойових дій тощо. Ці ознаки свідчать про підвищену суспільну небезпеку діяння. За своїм значенням поняття «військового злочину» має суто внутрішньодержавний сенс, тобто це неправомірні дії проти прийнятого (встановленого) в державі порядку несення військової служби, та всіх інших пов'язаних з цим відносин, в конкретній окремій країні.

Поняття військової безпеки *ab ovo*¹ знаходимо у Воєнній доктрині України [8]. Однак, Воєнна доктрина України стосується військової безпеки та акцентується увага на факторах, які безпосередньо впливають на військову складову діяльності країни. Тому відповідно до Воєнної доктрини України військову безпеку держави визначають як стан безпеки національних інтересів, її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності від посягань із застосуванням військової сили.

Філологічно поняття «воєнна безпека» і «військова безпека» споріднені, близькі за змістом. Втім етимологічні значення термінів «воєнний» і «військовий» не тотожні в контекст розуміння належності до армії (воєнних) та до особливої сфери суспільне життя, пов'язане з військовою структурою суспільства (військовим). Виходячи з вищенаведених визначень, науково-практичних джерел інформації проглядається наступна трансформаційна система управління військової безпеки України у сучасних мінливих умовах внутрішніх та зовнішніх викликів [9], особливо з огляду на неспровоковану агресію північного сусіда.

Кримінально-правове забезпечення воєнної безпеки лише частково реалізується у вітчизняному законодавстві. Зокрема, представлено у Розділі XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби» Кримінального кодексу України [10]. Цілком подібна ситуація спостерігається і в Грузії.

Зокрема, в Розділі XIII «Злочини проти військової служби» Кримінального кодексу Грузії [11] Глава «Злочини проти порядку підпорядкування та дотримання військової честі» містяться 16 статей:

- Поняття злочину проти військової служби (ст. 382);
- Невиконання наказу начальника (ст. 383);
- Опір начальника або його примус до виконання службових обов'язків (ст. 384);
- Насильство щодо начальника (ст. 385);
- Порушення правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості (ст. 386);

- Образа військовослужбовця (ст. 387);
- Самовільне залишення військової частини або іншого місця служби (ст. 388);
- Дезертирство (ст. 389);
- Ухилення від військової служби шляхом симуляції хвороби чи іншого обману (ст. 390);
- Ухилення від резервної військової служби шляхом симуляції хвороби чи іншого обману (ст. 390¹);
- Залишення приреченого на загибель військового корабля (ст. 391);
- Порушення правил несення бойового чергування (бойової служби) (ст. 392);
- Порушення правил несення прикордонної служби (ст. 393);
- Порушення правил несення вартової служби (ст. 394);
- Порушення правил несення служби під час охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки (ст. 395);
- Порушення статуту внутрішньої служби і порядку патрулювання в гарнізоні (ст. 396).

Глава «Злочини проти порядку зберігання або експлуатації військового майна» цього ж розділу містить 7 статей:

- Умисне пошкодження або знищення військового майна (ст. 397);
- Пошкодження або знищення військового майна з необережності (ст. 398);
- Порушення правил заощадження військового майна (ст. 399);
- Порушення правил керування або експлуатації машин (ст. 400);
- Порушення правил керування або експлуатації літальних апаратів (ст. 401);
- Порушення правил керування або експлуатації кораблів (ст. 402);
- Порушення правил поведінки зі зброєю, що становить підвищену небезпеку для оточуючих (ст. 407).

Навіть вже поверховий огляд розділу КК Грузії присвяченого військовій службі в цій країні вказує на окремі лакуни грузинського законодавства. Оскільки питання щодо розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ст. 422); зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем (ст. 423); перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 424); дій військовослужбовця, який перебуває в полоні (ст. 430, 431 КК України); мародерства (ст. 432 КК України) та неналежного поводження з полоненими та населенням у районі воєнних дій (ст. 433, 434 КК України) загалом не представлені в грузинському КК.

¹ *ab ovo* (лат.) – від самого початку.

Натомість, Кримінальний кодекс Республіки Польща [12] навіть містить спеціальну військову частину. Загалом, польський закон складається з Загальної, Особливої та Військової частини. Очевидно, що у Загальній частині встановлюються принципи і загальні положення кримінального права РП, представлено норми загального значення. У Особливій частині містяться норми, що вказують, які конкретно суспільне небезпечні діяння, які заходи кримінального покарання можуть бути застосовані до осіб, що їх вчинили, а у Військовій частині визначаються відповідно військові кримінальні правопорушення, що виразно підкреслює, яке місце і роль польський Законодавець визначив для воєнної безпеки своєї країни.

Зазначений Розділ включає сім глав:

- Загальні положення для військовослужбовців;
- Злочини проти обов'язку несення військової служби;
- Злочини проти засад військової дисципліни;
- Злочини проти правил поведінки з підлеглими;
- Злочини проти засад поведінки зі зброєю та військовою технікою;
- Злочини проти засад несення служби;
- Злочини проти військового майна.

Аналіз зазначених глав Військової частини КК РП свідчить, що військові кримінальні правопорушення там кодифіковано на належному рівні, адже видатний поляк Лех Валенса зазначав, що запорука перемог – це відповідальність народу перед військовими [13].

Звернімо увагу лише на певну, на перший погляд, подібність глав «Злочини проти обов'язку несення військової служби» та «Злочини проти засад несення служби». Проте, зазначу, що глава щодо «обов'язку несення військової служби» містить п'ять статей в яких у достатній мірі розкриваються питання ухилення від виконання військового обов'язку.

Натомість глава щодо «засад несення служби» включає лише дві статті у яких чітко і прозоро прописані диспозиції і санкції щодо дій військовослужбовця, який перебуваючи на службі довів себе до стану нетверезості або просто порушив правила, які регулюють порядок несення служби. Важливим є й те, що польській Законодавець прописав, що розслідування військових кримінальних правопорушень, визначених у главі «Злочини проти засад несення служби», здійснюються за заявою командира частини, в якій військовослужбовець проходить службу.

Висновки. Таким чином, вбачається, що чинне кримінально-правове законодавство України регламентує достатній перелік різного роду аспектів забезпечення воєнної безпеки,

в умовах розширення масштабів використання різних видів «військовізації» в Україні в умовах правового режиму воєнного стану.

Тож, необхідним є комплексне оформлення відповідних складів в рамках окремої частини КК України – за прикладом КК РП.

Крім того, через теоретико-правове осмислення сучасного стану правовідносин у військовій сфері необхідно систематизувати існуючі підходи до понятійно-категоріального апарату щодо заявленої проблематики.

Пропозиція по формуванню окремої частини КК України вбачається обґрунтованою і може стати запорукою вдосконалення кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. «Буде шок»: Зеленський закликав Європу готуватися до війни з Росією / Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3822958-bude-sok-zelenskij-zaklikav-evropu-gotuvatisa-do-mozljivoivijni-z-rosieiu.html>.
2. Паливода В.О. Оцінка Службою державної безпеки Грузії викликів і загроз національній безпеці країни. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-08/az_nsb_gruzii_09082023.pdf.
3. Паливода В.О. Сили спеціальних операцій Польщі. Досвід, який може бути цікавим / Ukrainian Military Pages. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2017/08/poland-special-operation-forces.html>; В.О. Паливода Обороноздатність Польщі: плани та реалії https://defence-ua.com/army_and_war/stan_oboronozdatnosti_respubliki_polscha_plani_i_realiji-178.html.
4. Воєнна безпека України на межі тисячоліття [О.В. Литвиненко, Г.М. Перепелиця та ін.] : монографія / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. К. : Стило, 2002. 396 с.
5. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби [Г.М. Анісімов, Ю.П. Дзюба та ін.] X. : Право, 2011. 184 с.
6. Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2017 р. Харків : Право, 2017. 560 с.
7. Мігаль М. Розвиток громадянського суспільства в умовах війни: рекомендації для міжнародних партнерів / Інститут аналітики та адвокації. URL: <https://iaa.org.ua/articles/civil-society-development>

- in-times-of-war-recommendations-for-international-partners
8. Воєнна доктрина України. Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#n8>.
 9. Лаврьонов Р.П. Військова безпека: аналіз стану трансформації системи управління. *Київський часопис права*. 2022. № 4. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/229>.
 10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
 11. Кримінальний кодекс Грузії. К., Вид. ОБК. 2021. 254 с.
 12. Кримінальний кодекс Республіки Польщі. К., Вид. ОБК. 2022. 164 с.
 13. Leh Walesa. Człowiek z nadziei. URL: <https://www.filmweb.pl/film/Wałęsa.+Człowiek+z+nadziei-2013-608184>.